

ponti tárgya, egy kertitörpe, eltűnt. Nem sokkal később levél érkezik Moszkvából, benne egy polaroid, amin ugyanaz a törpe épp a Vaszilij-Blazsennij katedrális előtt áll. Az apa értetlenül áll a jelenség előtt. Megdöbbenése tovább mélyül, amikor hasonló fotók érkeznek Athénból, New Yorkból, Kambodzából.

A *Red Ball* esetében hasonló a helyzet: a látvány abszurditása minden egyes újabb képpel felerősödik, s minél több helyen látjuk felbukkanni a rejtélyes objektumot, annál meszeszerűbb, misztikusabb lesz a történet. Valamit meg akarunk fejteni, valamit, ami a dolog abszurditása mögött húzódik, de a megfejtés egyre távolabbinak tűnik, ahogy újra és újra megismétlődik ugyanaz a szcenárió. Elkezdünk játszani a gondolattal: és mi van, ha tényleg él? Ha tényleg csak világot akar látni? Ez a gondolati játék ugyanolyan, mint lényegében bármely más játék: tudjuk, hogy a labdának nincs önálló élete, de úgy kell tennünk, mintha volna – sőt, egyenesen meg kell próbálnunk megfeledezni erről a tudásról a játék idejére – annak érdekében, hogy az életben maradjon.

A helyszínválasztás kérdése a *Red Ball* esetében nem elsődleges: a mű eredetisége nem ebben rejlik, hanem felvállalt, el nem rejtett, nyílt játékoságában, ami a fotók segítségével, még a labdával való közvetlen találkozás nélkül is nyilvánvaló. Gadamer szerint a játék egyik elemi vonzereje annak újra- és újrajátszása, a tét, hogy vajon sikerül-e valamit sokadszorra is elérnünk. Ez a sorozatos újrajátszás a piros labda projektnél elsősorban a művész számára fontos. A fő kérdés ezúttal: be tudom-e ismét vonni az embereket a játékba? Meg tudom-e őket szólítani? Képes vagyok-e rábírní őket a kérdésre? Ki tudom-e zökkenteni őket megszokott gondolatmenetükből?

A projektet dokumentáló képek nagy részén embereket látunk, akik vagy fotózzák a labdát, vagy vele fotózkodnak. Ez a reakció (önmagában) nem nevezhető játéknak: a fotó eltávolít, ellehetetleníti a bevonódást, a játékot tárgyként szemlélhetővé, a fotóst pedig a játék elrontójává teszi. Az ilyen típusú válasz az akciót nemcsak mint játékot, de mint művészetet is megsemmisíti. A projekt akkor lép működésbe – a labda akkor lendül mozgásba –, ha olyasvalaki kezd vele dialógust, aki képes átadni magát a játéknak. A lényegi elmozdulás gondolati síkon történik, az installáció és a városi tér használatjának találkozása során. Egy hatalmas piros gumilabda a köztéren – meg lehetőségen könnyű szervának látszik. De azért tudni kell fogadni.

IDÉZETEK FORRÁSA:

Hans-Georg Gadamer: *Igazság és módszer*. Budapest, Osiris Kiadó, 2003., 137., Bonyhai Gábor fordítása.
Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg*. Budapest. Móra Könyvkiadó, 1973., 51-52.

Najmányi László

SPIONS

➤ Huszonnyolcadik rész

Verdun és a Maginot-vonal – A háború képzőművészete 2.

„Háborúban az egyetlen biztos védekezés a támadás, amelynek hatékonysága a támadók harci szellemének erejétől függ.”

George S. Patton amerikai tábornok

„...Rohadni szétszóródni düh meghalni oszlódni darabok morzsák por hősiesség férges puskatúz pikk-pakk pum pan-pan mandarin homály gyapjú golyószórók levelibéka bélpoklosok – menedéke sebek előre...”

Filippo Tomaso Marinetti: *Csata (súly + szag)* – részletek
(Komját Aladár fordítása)

Az Autobahnról a francia autópályára kerülve háborús zónában találtuk magunkat. Az udvarias, toleráns, segítőkész német autósokkal ellentétben a francia sofőrök harci cselekménynek tekintették az autóvezetést. A személykocsik kiszámíthatatlan ritmusban váltogatták a sávokat, állandóan ránk dudáltak, életveszélyesen közel élénk vágtak. A kamionsofőrök élvezettel próbáltak leszorítani bennünket az útról. Éjszaka a szembe jövő járművek pilótái nem kapcsolták le a reflektorokat. Németországban egyetlen karambolt sem láttunk, a francia sztrádán viszont egymás után bukkantak elénk a szörnyű balesetekben összeroncsolódott kocsik. Míg az Autobahn információs táblái mindig a megfelelő helyen voltak elhelyezve, szinte lehetetlenné téve az eltévedést, a francia autópályán nem oda kerültek a táblák, ahol szükség lett volna rájuk, úgyhogy pár kilométerrel a határ átlépése után azonnal eltévedtem, ahogy ez többször megismétlődött a Párizsig tartó út során.

Hosszas tévelygés után érkezünk meg verduni Douaumont erőd közelében fekvő francia Nemzeti Temetőhöz² (*Cimetière National de Douaumont*), ahol az első világháború idején zajló csata körülbelül 130 ezer halottja nyugszik, katonás rendben elhantolva. Besötétedésig vizsgáltuk a környéket. Az *art-deco* stílusú háborús emlékművek mellett főleg a magas, szinte függőleges, fűvel benőtt, egyértelműen a *land art* műfajába tartozó földfalakra emlékszem. És arra a magányos, tömzsi figurára, aki rozsdás acélsisakot, gázmaszkot, első világháborús francia katonai egyenruhát és denevérköpenyt viselve, a *Marseillaise*-t üvöltve masírozott oda-vissza a legmagasabb földfal tövében. Hangja tompán szűrődött ki a gázmaszk alól. A földfal végére érve megtorpant, ivott a köpenye alá rejtett borosüvegből, majd haptákba vágva magát mereven tisztelgett kísérteteinek, aztán hátraarcot végezve folytatta a masírozást. Az erődítményrendszerrel távolodva sokáig hallottuk az agyagos talajt döngető csizmáinak hangját.

A 4. században püspöki székhellyé vált Verdunt a gallok alapították. A 9. században ez a város volt az Európa-szerte virágzó emberkereskedelem központja. Főleg fiatal fiúkkal kereskedtek itt, akiket az Ibériában működő Iszlám Emirátusnak

1 A *Tett*, 1916. 251-253.

2 A temetőről és a közeli háborús emlékműről remek, navigálható panoráma-fényképek találhatóak ezen a címen: <http://www.360cities.net/image/national-cemetery-verdun-lorraine-france#863.28,-18.76,70.0>

adtak el, ahol kasztrálták³ őket, hogy eunuch rabszolgákként szolgálják a mór előkelőségeket. A város környéke a francia hercegek keresztelési szertartásai során osztogatott cukrozott manduláról (*dragées* – drázsé) is híres volt. A Meuse folyó partján épített Verdun évszázadokon át fontos szerepet játszott hátrország védelmében. A várost Attila, a hunok királya⁴ sem tudta elfoglalni. Amikor Nagy Károly birodalmát a 843-as verduni szerződésben felosztották, a város a Szent Római Birodalom része lett. Az 1648-ban megkötött vesztfáliai békeszerződés csatolta Franciaországhoz. Az 1870-ben zajló porosz-francia háború után a Champagne-i síkságot és a Párizs felé vezető utat őrző város védelmét 22 sokszögű erődítménnyel, és a belső védelmi gyűrűt alkotó 6 erőddel erősítették meg. Az első világháború idején, 1916. február 21. és december 18. között, a várostól északra elterülő dombos vidéken zajló, csaknem 700 ezer halottat és több mint egymillió sebesültet eredményező verduni csata (*Schlacht um Verdun; Bataille de Verdun*) volt a háborúzás addigi történetének leghosszabb és legpusztítóbb ütközete. A szembenálló felek körülbelül 50 millió ágyúlövedéket küldtek egymásra a

3 A kasztráció gyakorlata jóval az írott történelem előtti időkben kezdődött, s a világ minden táján szokásos volt évezredekig át. Rutinszerűen kasztrálták a hadifoglyokat, és gyakran a megölt ellenséges katonákat is. Némely országban vallási okokból kasztráltak, másról a rabszolgákat tették engedelmessé az általában nemcsak a heréket, hanem a péniszt is eltávolító eljárással. Az ősi Koreában a fiúk nemiszervét emberi ürülékkel kenték be és külön erre a célra tenyésztett kutyákkal harapatták le. Kínában a lázadókat, fiúgyermeküket és unokáikat is rutinszerűen ivartalanították, alkalmanként egyszerre több ezer embert. A Tudor-kori Angliában előbb felakasztották, majd a még élő elítélteket a kötélről levágva kasztrálták, lemetszett nemiszervüket késsel felnyitott gyomrukba helyezték, végül felnégyelték őket. A korabeli Franciaországban is gyakran alkalmaztak ilyen és hasonló megoldásokat. A legtöbb esetben a nem kivégzési célú kasztrálás is az áldozat halálával járó fertőzést eredményezett, 10 esetből csak 1-2 kasztrált élte túl a „műtétet”. Nők évszázadokon át nem énekelhettek a katolikus templomokban. Szólamaikat kasztrált fiúk adták elő. A barokk zeneszerzők, karmesterek nagyra becsülték a kasztrált énekeseket. Mozart, Allegri, Handel és más korabeli komponista műveik szoprán és alt szólamait kifejezetten a *castrato* énekesek speciális képességeire írták. A bécsi Szent István katedrális fiúkórusában éneklő Franz Joseph Haydnt, a későbbi híres zeneszerzőt 1747-ben kasztráltatni akarta a kórust vezető Georg von Reutter karmester, amikor a gyermek elérte a hangja megváltozásával járó pubertás kort. A műtétet az utolsó pillanatban akadályozta meg Haydn apja. Az utolsó kasztrált olasz énekes a Sistine Kápolna kórusában éneklő Alessandro Moreschi (1858–1922) volt. A Római Katolikus Anyaszentegyház csak a 19. század végén ítélte nemkívánatosnak a templomi énekesek kasztrálását. A Wim Deetman vezette holland tényfeltáró bizottság 2011-es jelentése szerint az ország katolikus nevelőintézeiteiben az 1950-es évekig bevett gyakorlat volt azoknak a növendékeknek a kasztrálása, akik jelenteni merték, hogy a gondozásukkal, nevelésükkel megbízott papok megerőszkolták vagy szexuálisan zaklatták őket.

4 Bizonyos fanatikus hagyománykutatók szerint az összeszövetkezett világ azért akarja évszázadok óta elfoglalni, megsemmisíteni Magyarországot, mert annak idején itt rejtették el – egyesek szerint a Tisza valamikori medrében, mások szerint a Pilis hegység barlangjaiban, vagy a Balaton-felvidéki Káli-völgyben elásva – a hun vezér nem hadizsákmányként, hanem jogtisztá ügyletek révén megszerzett kincsét. Attila a magyarok (akiket e kutatók a hunok ikernépének tartanak) világuralmának megteremtése céljából felhalmozott hagyatéká a nemzetközi magyar-ellenes konspirációban hívók szerint – a kincsesládákban tárolt soktonnányi drágakő mellett – több aranyat tartalmaz, mint a világ összes országainak aranytartaléka együttvéve

mintegy 100 km²-nyi csatatéren. A kilőtt puszkagolyók száma ennek a sokszoros volt. A háborúk történetében először itt vetettek be számottevő mennyiségben mérgezőgázokat, elsősorban *könnygázt*, *klórgázt*, *mustárgázt*, *foszgént* és *difoszgént*. A gáztámadások gyakran mindkét oldalon katonák ezreinek a halálát okozták, mivel a szél pártatlanul terítette szét a mérgező ködöt. A vegyi fegyverrel először a franciák próbálkoztak, meglehetősen sikertelenül. A németek mintegy 200 ezer gázgránáttal válaszoltak. Az általuk bevetett harcigázok ellen a franciák ősi gázmaszkjai nem nyújtottak védelmet.

A viszonylag kis területen zajló verduni ütközet horrorfilmekbe illő volt. A tájat korábban borító erdőket és szelíd ligeteket teljesen megsemmisítette a folyamatos ágyúzás. A szinte állandóan zuhogó eső agyagos iszaptengerré változtatta a csatateret. Az iszappal vér és emberi testrészek keveredtek. Az elesetteket nem temették el. A levegő megtelt a rothadó testek lőporzaggal súlyosbított, soha meg nem szűnő bűzével. Egyes helyeken több volt az emberhús és csont a talajban, mint föld. A becsapódások krátereit megtöltötte a hullákból szivárgó folyadék, a roham közben véletlenül beléjük csúszó katonák gyakran a bűzös lébe fulladtak. Az ágyúzás elől a védelmet alig nyújtó lövészárkokban lapuló katonák többsége soha nem látta az ellenséget. Ezek örültek meg mindkét oldalon. Nehezen elképzelhető, hogy a verduni ütközet élményét megtapasztalók bármelyikében is továbbéltek volna a háború dicsőséges, hősiességére vonatkozó, nagyoperai illúziók. Persze, ahogy a második világháborút olyan lelkesen üdvözlő német veteránok tömegeinek példája mutatja, voltak kivételek.

Az emlékművek, temetők, védvonal-maradványok megtekintése után az egykori csatamezőt átszelő földút szélére parkolt kocsiban töltöttük az éjszakát. A vacsoránkat képező 2-2 kenyérszelet elfogyasztása után nehezen jött álom a szemünkre. A Stranglers angol punk együttes *No More Heroes*⁵ és *Rattus Norvegicus*⁶ című lemezeit hallgattuk kazettáról. „Whatever happened to all the heroes? / All the Shakespeares? / They watched their Rome burn / Whatever happened to the heroes? / Whatever happened to the heroes?...”⁷

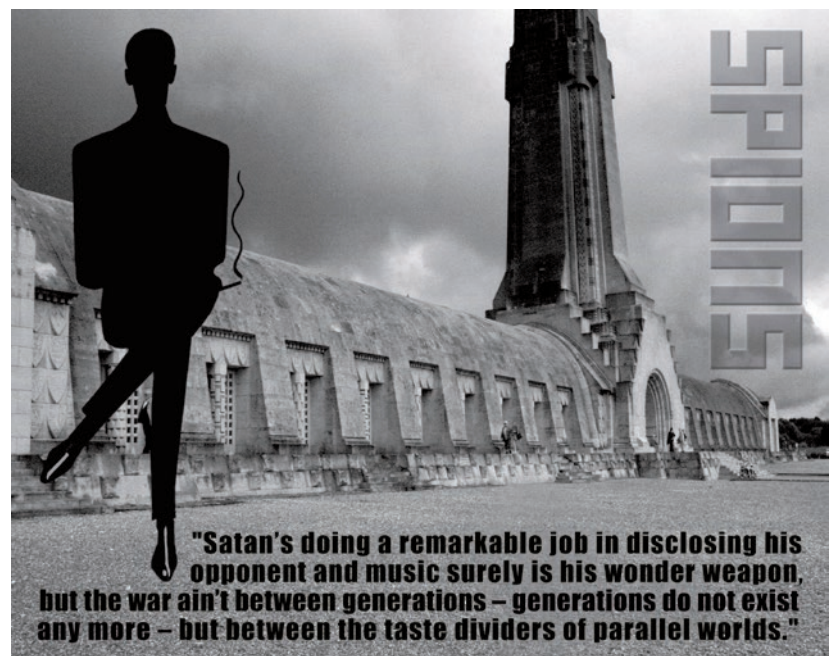
Hajnaltal kopogtatásra ébredtünk. Két fekete, denevérszárny-szerű köpenyt viselő francia zsarú (*flic*) állt a Zsiguli két oldalán, a harmadik a motorházat, a negyedik a csomagtartót feszegette. Előttünk is, a hátunk mögött is rendőrautó parkolt, villogó lámpákkal. Igazoltattak bennünket, átkutatták a kocsinkat. Mivel

5 Stranglers: *No More Heroes* (LP, 1977, United Artists)

6 Stranglers: *Rattus Norvegicus* (LP, London, 1977. április 15., United Artists)

7 „Mi történt az összes hőssel? / Az összes Shakespeare-kével? / Látták Rómájukat égni / Mi történt az összes hőssel? / Mi történt az összes hőssel?...” (Stranglers: *Nincs több hős* – NL nyersfordítása)

888: LETTER TO=FROM BARDO – I. 5 (VERDUN 01)

ők a francián kívül nem beszéltek nyelveket, mi pedig nem értettünk franciául,⁸ nem igazán tudtuk elmagyarázni, hogy kegyeleti okokból aludtunk a csatatéren. A feszült helyzetnek az vetett véget, hogy megtalálták a SPIONS frontemberének vöröscsillag-készletét. Nevetni kezdtek, megveregették a vállunkat és nagyokat kurjongatva utunkra engedtek bennünket. Ekkor értettem meg, hogy a franciák, még a francia zsaruk is másképpen viszonyulnak a komcsi szimbólumokhoz, mint ősellenségeik, a németek. A rendőrautók az autópályáig kalauzoltak bennünket. A zsaruk megmutatták a Maginot-vonal (*La Ligne Maginot*) irányát, majd kezét rázva elbúcsúztunk. Búcsúzásakor egyikük befőttesüvegbe töltött libamáj⁹ (*foie gras d'oie*) pástétommal ajándékozott meg, amit a SPIONS ugyancsak mérgezési szándékra gyanakvó frontemberével egyetértésben az utunkba kerülő első benzinkút szemétygyűjtőjébe dobtam.

A német Siegfried-vonal¹⁰ alapötletét adó Maginot-vonalat Metz közelében értük el, és Strasbourgig követtük. A kb. 4 milliárd régi frank (mai pénzben kb. 9 milliárd Euro) költséggel, 1930–39 között épült, a luxemburgi határtól 1500 km-en át Svájcig húzódó (1934-ben a doveri szorosig meghosszabbított) erődítményrendszer Kína Nagy Fala után a valaha épült legnagyobb állandó védvonal bolygónkon. A több mint 100 kilométernyi alagúttal és több ezer kilométer hosszúságú lövészárók-hálózattal összekötött, 142 erődítményből (*ouvrages*), 352 földalatti kazamatából, 78 óvóhelyből, megfigyelő tornyokból, lőszeraktárból, tankcsapdák, aknamezőkből, szögesdrótkerítésekből, géppuskafészek és ágyúállások ezreiből, hadikórházakból, valamint kb. 5000, részben ugyancsak a föld alá telepített katonai szálláshelyből álló, a német támadások kivédésére tervezett hadiépítészeti csodát 20–25 km mélységben építet-

8 Ahogy a későbbi fejezetekben erről bővebben fogok írni, a SPIONS frontembere Párizsba érkezve hetek alatt megtanult franciául, ezen a nyelven adott interjúkat, írt cikkeket helyi kiadványokba, és dalszövegeket nacionalista zenekarok felkérésére. Én, bár két évet töltöttem Franciaországban, francia családom is lett, képtelen voltam elsajátítani ezt a babiloni nyelvjárást, csak pár szót tanultam meg franciául, a helyiekkel angolul és mutogatással kommunikáltam.

9 E sorok írása idején tiltották meg a libamáj árusítását Kaliforniában. Mivel gyermekkoromban magam is tanúja voltam libatöméseknek – a szerencsétlen madarak torkába a kedves parasztnénikék éles peremű, rozsdás bádógtölcsért nyomtak, azon keresztül tömtek tele begyüket kukoricával – teljes szívből támogatom a tiltást. Soha nem értettem meg, hogy miért élvezik olyan sokan a tömészel krónikusán májbetegé tett libák kórosan megnagyobbodott, a betegség miatt nyilván mérgező anyagokat tartalmazó belső szervének felfalását. Ez a barbár szokás egyértelműen alapvető ízléshányról is árulkodik. Számomra nem különbözik a kínaiak – ősi „civilizáció!” – élő majmok agyvelejéhez, vagy emberi méhlepényekhez és abortált embriókhoz fűződő kulináris vonzódásától.

10 A Siegfried-vonalról a SPIONS-eposz 27., *A Siegfried-vonal – A háború képzőművészete 1.* című fejezetében írtam részletesen.

888: LETTER
TO=FROM BARDO –
II. 8 (VERDUN 02)

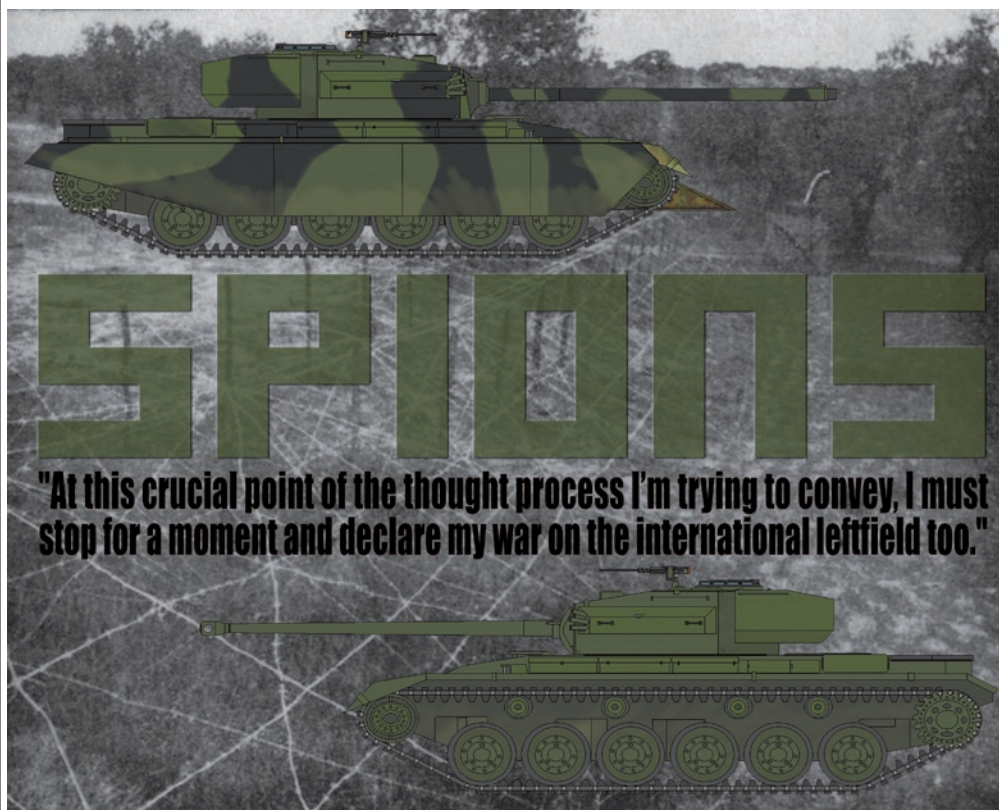
ték ki. Az erődítmény létesítését a verduni csata tanulságaira hivatkozva az első világháborúban híressé vált Joffre (1852–1931) tábornok javasolta. Javaslatát a francia hadsereg több, a modern hadviselés követelményeit jól ismerő főtisztje, köztük Charles de Gaulle (1890–1970) is ellenezte. Ők inkább páncélozott járművekre, harci repülőgépekre és hatékonyabb kémiszolgálatra költözték volna az első világháború óriási költségei és a nagy világgazdasági válság következtében anyagilag alaposan meggyengült Franciaország szűkös forrásait. Ők is az első világháború tapasztalataira hivatkoztak: a legmasszívabb erődítményt is le tudja rombolni a korszerű tüzérség és légierő. Az állóháborúra való berendezkedés helyett gyorsaságra, mozgékonyaságra, és az ellenség szándékairól, előkészületeiről, erősségeiről és gyengeségeiről pontos, hiteles információkra van szükség. A józan ész diktálta érveket figyelmen kívül hagyva a látványberuházások iránt fogékony politika a Joffre marsall által javasolt, az építkezést kezdetben irányító André Maginot (1877–1932) hadügyminiszterrel később elnevezett gigászi védvonal megépítése mellett döntött.

888: LETTER
TO=FROM BARDO –
I. 8 (VERDUN 03)

A kardvívóként is ismert Maginot ugyancsak az első világháború veteránja volt, s közlegényként kezdte katonai pályáját. 1914 novemberében megsebesült a verduni ütközetben, élete végéig sántított. Hadügyminiszterként ő volt az erődítményrendszer létesítése ötletének egyik lelelkesebb támogatója, aminek oka – verduni élményei mellett – az is lehetett, hogy a harcok során lerombolták a Lorraine tartományban fekvő Revigny-sur-Ornain községben lévő otthonát. Háza romjait látva megesküdött, hogy Lorainne-t többé soha nem foglalja el ellenség. A Versailles-i Békeszerződés szerinte nem adott teljes biztonságot Franciaországnak, és még akkor is gyanakodott a németekre, amikor kevesen gondolták, hogy bekövetkezhet egy újabb háború. Ahogy a védvonal építését először javasló Joffre tábornok, ő sem érte meg nagy művük elkészültét, tífusz vitte el 1932 januárjában. A munkálatok irányítását utóda a hadügyminiszteri poszton, a kétszer miniszterelnökként is szolgáló matematikus, Paul Painlevé (1863–1933) vette át. Ő tervezte a Maginot-vonal keleti szakaszát.

Az erődítményrendszert igazi francia szeszélyességgel tervezték meg. A francia Nagy Fal egyes szakaszait, nehezen érthető okokból túlzottan megerősítették, más, stratégiailag nyilvánvalóan fontos szakaszok védelmét elhanyagolták. Nem építettek például védvonalat a Belgiumból és Luxemburgból átnyúló Ardennes-i erdőben, mert azt a francia hadsereg főparancsnoka, a gyermekkorában egyszer ott eltévedő Maurice Gamelin (1872–1958) tábornok áthatalmatlannak minősítette. Ez a hiányosság az 1940 májusában bekövetkezett német invázió idején végzetesnek bizonyult a franciák számára. A tervezők nem vették figyelembe a talajvíz magas szintjét a Maginot-vonal által átszelt területeken. A mélyen a föld alá épített termeket, az egyes létesítményeket összekötő, többszintes alagútlabirintust gyakran öntötte el a talajvíz. Az ott szolgáló katonák többsége folyamatosan a kárelhárításon, az erődítményrendszer szigetelésén dolgozott. Az erődítmények Jules Verne könyveinek eredeti illusztrációira emlékeztető, süllyeszthető, forgó lövegtornyait mozgó mechanizmust túl bonyolultnak tervezték, gyakran elromlott, használhatatlanná téve a páncélkupolákba szerelt ágyúkat. És persze az erődítmények vasbeton falát könnyen áttörték az ellenség korszerű ágyúinak lövedékei. A sok millió tonna beton és acél felhasználásával, munkások és katonák százezrei által épített Maginot-vonalat bevehetetlennek hirdette a francia propaganda. A lapokban megjelent illusztrációk a valóságban nem létező földalatti vonatjáratokat, sőt, vidáman dohányzó, koccintgató katonákkal teli filmszínházakat mutattak. A propaganda hatására a francia lakosság teljes biztonságban érezte magát.

888: LETTER TO=FROM BARDO – I. 9 (MAGINOT 01)

A náci Németországtól ugyancsak rettegő Csehszlovákia kormánya szintén elrendelte saját védvonalának kiépítését. Az erődítményrendszert jórészt a Maginot-vonal tervei alapján létesítették. Az 1938 szeptemberében megkötött müncheni egyezményt követően Németország annektálta a Szudéta-vidéket, s vele az újonnan épített határerődítmények nagy része is a németek fennhatósága alá került. Így szakértők tanulmányozhatták a franciák építési módszereit, az egyes létesítmények összeköttetésekének számukra örültnek tűnő logikáját, megtalálhatták az erődök, bunkerek leggyengébb, legsebezhetőbb pontjait. Az itt szerzett információknak nagy hasznát vették Franciaország lerohanása során, különösen a Maginot-vonal sebtében épült nyugati szakaszának áttörésekor. A franciaországi invázió 1940-ben véglegesített német terve (*Sichelschnitt*) ugyancsak az első világháború, különösen a verduni ütközet tapasztalatain alapult. Az állóháború poklát maga is megjárt, a harcok során megsebesült és a gáztámadás következményeivel személyesen megismerkedett Hitler¹¹ gyors győzelemre törekedett, ezért birodalma hadseregét a mozgékonyság és tüzérvő növelése irányába korszerűsítette. A franciák figyelmének lekötésére hadsereget vonultatott fel a Maginot-vonallal párhuzamosan, de annak katonái nem támadtak, miközben egy másik német hadseregcsoport lerohanta Belgiumot és Hollandiát, majd a védtelen Ardennes-i erdőn keresztül északról megkerülte a francia védelmi vonalakat. A légierő bombázóival és vadászgépeivel (a több tízezer repülőgéppel és 1 millió katonával rendelkező *Luftwaffe* volt a kor legkorszerűbb, legerősebb légiereje) támogatott német csapatok 1940. május 10-én léptek először francia területre és napok alatt elfoglalták az ország nagy részét. 1940. június 14-én Párizs német kézre került. Június 22-én, alig több mint egy hónappal az invázió megkezdése után a francia kormány képviselői Compiègne-ben, ugyanabban a vasúti kocsiban, ahol a németek kapituláltak az első világháború végén, aláírták a fegyverletételi szerződést. A Maginot-vonal erődítményei közül csak tízet foglaltak el harcban a német csapatok, a többi megadta magát. A francia

11 A futárként szolgáló Hitler 1918. október 15-én időlegesen megvakította a mustárgáz. Hónapokat töltött kórházban. Ott értesült a német kapitulációról, amelynek híre tovább súlyosbította állapotát. Saját visszaemlékezése szerint kórházi ágyán, a vakság sötétségében fekvő rajzolódott ki előtte minden részletében a Harmadik, legyőzhetetlen német Birodalom, s annak megteremtése módszereinek víziója.

Nagy Fal mintegy 500 ezer védője került német fogságba. A Franciaország védelmére alkalmatlannak bizonyult erődítményrendszernek a visszavonuló német csapatok vették nagy hasznát 1944-ben, segítségével egy időre meg tudták állítani a szövetségesek előrenyomulását.

Egy érdekes epizód a Maginot-vonal történetének végső szakaszából. Martin tábornok, a IX. amerikai hadseregcsoport parancsnoka utasítást kapott, hogy hagyja ott a már elfoglalt erődítményeket és támadjon meg egy visszavonuló német divíziót. A bunkereket lelakatoltatta, a lakatkulcsokat egy beosztottjára bízta. Miután csapataival a németek után eredt, beosztottját a hátszögbe rendelték, hogy segítsen az ottani városok megerősítésében. Magával vitte a kulcsokat. Martin tábornokot és csapatait egy váratlanul megjelenő német tankhadosztály visszavonulásra kényszerítette, de a lakatkulcsok hiányában nem tudtak a lezárt Maginot-erődítményekbe menekülni. A tábornok kénytelen volt a közeli francia kisvárosból lakatosokat hozatni, hogy kinyissák a páncéltároltatókat. Ezzel időt veszített, felkészületlenül érte a német tankok és lángszórókkal felszerelt gyalogosok támadása. Kénytelen volt a bunkereket feladni és a hátszögbe menekülni. A Maginot-vonal, amely a franciákat nem tudta megvédeni, sokkal hasznosabbnak bizonyult a saját Siegfried-vonaluknál a németek számára.

A Metz és Strasbourg közötti erdőkben és mezőkön sétálva, a háborúk és a nacionalizmus természetéről beszélgetve¹² tanulmányoztuk a Maginot-vonal maradványait. Számos rajzot készítettem, míg a SPIONS frontembere a páncéltároltatókon, betonfalakon ülve jegyzetelt. A hidegháború idején újraéledt az érdeklődés a pár évvel korábban tökéletesnek érzetlennel bizonyult francia erődítményrendszer iránt. A Lembach, Four-à-Chaux, Hochwald és Schoenenbourg települések határában lévő erődítmények egy részét 1951-52-ben felújították és *Môle de Haguenau* (*Hagunau-i hullámtörő*) néven a Varsói Paktum erőinek esetleges inváziója elleni védelmi rendszer egyik központjává tették. Némelyik erődben még látogatásunk idején is francia katonák állomásoztak, ezzel magyarázható, hogy a környéken többször megállította kocsinkat és igazoltatott bennünket a katonai rendőrség. Volt olyan erőd, ahonnan ordító, fegyverekkel hadonászó katonák ker-

12 A verduni csataterén és a Maginot-túránk során folytatott beszélgetéseink részleteivel három évtizeddel később, a frontember *Letter to=from Bardo* című tanulmánykötetében találkoztam újra. A SPIONS eposz jelen fejezetét, mint az előző néhányat is, a kötethez készült digitális kollázsaimmal illusztráltam. A kötet a SPIONS hivatalos honlapján fejezetekre bontva kerül internetes közlésre: <http://spions.webs.com/library.htm#702642375>

gettek el bennünket. Ha akkorra már kiépült volna az egész világot összekötő számítógépes rendszer, és a Német- és Franciaországban történt igazoltatásaink során felvett jegyzőkönyvek adatai bekerültek volna egy központi adatbankba, biztosan a nyugati védővonalak környékén szimatoló szovjet spionok profilját dobták volna ki a gépek. Az elemzőket talán egyedül a németországi Gräfenroda Kertitörpe Múzeumába tett látogatásunk¹³ zavarta volna meg.

A Haguenau környéki erdőben sétálva angol punkokkal találkoztunk, akik békákat ábrázoló graffitiket festettek a fák között rejtőző francia bunkerek rozsdás páncéltároltatójára, majd csoportosan leköpdösték és levizelték az erődítményeket. Úgy látszik az európai punkokat a világ- és öngyűlölet mellett a bunkerépítéssel iránti érdeklődés is összekötötte¹⁴ abban az időben. A németekhez hasonlóan magukat felsőbbrendű lényeknek tartó angolok¹⁵ megvetése a franciák iránt sok évszázadra visszanyúló hagyomány, amely olyan mélyen beépült az angol néplélekbe¹⁶, hogy még az elvileg nemzetek feletti léptékben gondolkodó brit punkok sem tudtak, akartak tőle megszabadulni. A Haguenau környéki erdőben megismert londoni punkokat (a brit punkokat általában) elsősorban a kifinomult ízlésről árulkodó öltözködésük, és nagy odafigyeléssel megkomponált hajvisele- tük különböztette meg a náluk sokkal slamposabb, ugyanakkor irányunkban jóval

13 A gräfenrodai Kertitörpe Múzeumban tett látogatásunkról a SPIONS-eposz 26., *Az alkalmazott törpológia alapjai* című, a Balkon 2012/6-os számában publikált fejezetében számoltam be részletesen.

14 A német Siegfried-line egyik, a hürtgeni erdő mélyén rejtőző bunkerjében csövező hamburgi punkokkal való találkozásunkról a SPIONS-eposz 27., *A Siegfried-vonal – A háború képzőművészete 1.* című, a Balkon 2012/7-8. számában publikált fejezetében számoltam be részletesen.

15 A náci birodalom szellemében élő, merev gondolkodású és viselkedésű németektől csak rugalmaságuk, és az különböztette meg az angolokat, hogy ők egyformán lenéztek minden más nációt (l. Winston Churchill indiaiakat becsmérlő beszédeit), gyűlöletüket nem fókuszálták egyetlen népcsoportra, ahogy a németek a zsidókkal tették, s kizárólag akkor adtak megvetésüknek hangot, ha őszinteségük nem járt valódi kockázattal. Sokat mondó tény, hogy a második világháború idején az olyan angolszász kultúrájú országok, mint az Egyesült Államok és Kanada, valamint az akkor brit fennhatóság alatt álló Palesztina hatóságai nem engedték a zsidó menekülteket szállító hajókat partjaiknál kikötöni.

16 Második terminusa idején, az 1990-es évek elején az akkor már súlyos rákbetegségben szenvedő François Mitterrand (1916–1996) francia elnök Londonba látogatott. A város utcáin összegyűlt tömeg „Froggie! Froggie!” („Békácska! Békácska!”) kiáltások kórusával gúnyolta a nyitott gépkocsiban az angol királynővel való találkozásra igyekvő, külsejében bizony erősen a brekegő kétélűre hajazó francia elnököt. Hogy ne emlékeztessék a kínos epizódra, a királynővel közös vacsora étlapjáról az utolsó pillanatban törölték a franciák kedvenc ételkülönlegességét, a rántott békacombot. Az angolok mindmáig lenézik a franciákat azért, mert a második világháború idején olyan gyorsan megadták magukat a németeknek, s mert mindkét világháború alatt csak angolszász segítséggel tudták országukból a germánokat kiverni.

888: LETTER TO=FROM BARDO – II. 5 (MAGINOT 03)

barátságosabb német bajtársaik többségétől¹⁷. Beszélgetés közben megtudtuk, hogy a Siegfried-vonal meglátogatása során megismert hamburgi punkokhoz hasonlóan ők is az egyik erdei bunkerben csöveznek. Német barátainkkal ellentétben ők nem hívtak meg bennünket ideiglenes lakóhelyükre, sőt, még azt sem voltak hajlandók elárulni, hogy vannak-e más, éjszakai szállásra alkalmas bunkerek a környéken. Pökhendi kommunikációjukból megértettük, hogy miután megtudták, kik vagyunk, miért és honnan jöttünk, konkurenciának kezdtek tekinteni bennünket. Bár egymás után gyújtottak rá a spanglikra, egyetlen slukkal sem kínáltak meg bennünket, mint ahogy kimeríthetetlennek látszó dobozos sörkészleteiket sem osztották meg velünk. Amikor egyikük leemelte nyakáról a bicikliláncot, mások pedig a bunker mellett heverő vasrudakkal kezdtek felfegyverkezni, jobbnak láttuk, ha elbúcsúzunk az angol kollégáktól. „Fuck you!” „Fuck you too!”, hangzott a búcsúzás. Ez volt a standard punk köszöntés abban az időben. Mindenesetre örültünk, hogy búcsúgesztusként nem köptek le bennünket, ami ugyancsak a kor punk szokásrendszeréhez tartozott.

Miután nem találtunk éjszakai szállásra alkalmas bunkert a közelben – a legtöbb viszonylag épen maradt erődítményt latrinának használták az erdőt járó franciák – továbbindultunk Strasbourg felé. A város határában egy benzinkútnál leparkolva a Zsiguliban töltöttük az éjszakát. Az Ultravox *Ultravox!* című lemezét¹⁸ hallgattuk kazettáról. „...I stole a cathode face from newscasts / And a crumbling fugue of songs / From the reservoir of video souls / In the lakes beneath my tongue... / I want to be a machine / I want to be a machine...”¹⁹ „...Meet beneath the autumn lake / Where only echoes penetrate / Walk through Polaroids of the past / Future's fused like shattered glass, the sun's so low / Turns our silhouettes to gold / Hiroshima Mon Amour...”²⁰

Folytatása következik

17 Persze a rendkívül jól öltözött, összefogott külsejű düsseldorfi punkok ebben a tekintetben is egyenrangúak voltak brit mutáns-társaikkal.

18 Ultravox: *Ultravox!* (LP, 1977, Island Records)

19 „...Loptam egy katód arcot tévéhíradókból / És dalok marzsládó fűgáját / A videó lelkek tartályából / A nyelvem alatti tavakban... / Gép akarok lenni / Gép akarok lenni...” (Ultravox: *I Want to Be a Machine – Gép akarok lenni* – dalszöveg részlet, NL nyersfordítása)

20 „...Találkozz az őszi tó alatt / Ahová csak visszhangok jutnak el / Sétálj át a múlt Polaroidjain / A jövő összeolvadt, mint a széttört üveg, a nap olyan alacsonyan jár/Aranyá változtatja a sziluetteinket / Hiroshima Mon Amour...” (Hiroshima Mon Amour – dalszöveg részlet, NL nyersfordítása). A felvételen az Ultravox ugyanazt a Roland TR-77-es dobgépet használta, amellyel (az én kezelésemben) a SPIONS kísérletezett a megalakulását követő hónapokban. Ez a szám volt az egyik első brit zenefelvétel, amelyben dobgépet használtak.

Véri Dániel

A Maus árnyékában – Art Spiegelman kiállítása a Centre Pompidou-ban

Art Spiegelman: CO-MIX – Une rétrospective de bandes dessinées, graphisme et débris divers

➔ Bibliothèque publique d'information, Centre Georges Pompidou

➔ 2012. március 21 – május 21.

Nem véletlen, hogy éppen Párizsban nyílt meg ART SPIEGELMAN retrospektív kiállítása. Az országban a képregénynek óriási kultusza van. Jól mutatja ezt, hogy Angoulême-ben 1974 óta minden évben megrendezik Európa legnagyobb képregény-fesztiválját, ahol annak idején a *Maus* mindkét kötete elnyerte a legjobb külföldi képregény címet. Véletlen egybeesés ugyan, de a művész felesége, Françoise Mouly szintén francia.

ART SPIEGELMAN
Raw n°7, The
Torn-Again Graphix
Mag, 1985 © Art
Spiegelman © fotó:
Béatrice Hatala